

НЕВЕЛИКІ ПІДПРИЄМСТВА – ОСОБЛИВА СКЛАДОВА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

І.Л.Дибач, аспірантка

Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова

Проаналізовано визначення термінів “підприємництво” та “мале підприємництво”, що дає підставу відносити невеликі підприємства до суб’єктів підприємницької діяльності. Запропоновано критерії визначення невеликих підприємств в Україні. Проаналізовано негативні наслідки та перспективи міжнародної інтеграції на стан та розвиток невеликих підприємств.

Проанализированы определения терминов “предпринимательство” и “малое предпринимательство”, которое дает основание относить небольшие предприятия к субъектам предпринимательской деятельности. Предложены критерии определения небольших предприятий в Украине. Проанализированы негативные последствия и перспективы международной интеграции на состояние и развитие небольших предприятий.

Характерною рисою трансформацій, які відбуваються на так званому пострадянському просторі, є виникнення та поступовий розвиток відносин між окремими групами власників капіталу, які не є однорідними і від того по-різному оцінюють шляхи та наслідки проведення реформ. Головною відмінністю між ними є рівень концентрації капіталу в межах того чи іншого підприємницького проекту та здатність самостійно вирішувати поточні та довгострокові бізнес-завдання, які виникають із мети та цілей його ініціаторів. В політико-правовому та науковому сенсі носієм відносин, які згадуються, виступають невеликі підприємства.

В останні 10-15 років проблеми розвитку невеликих підприємств знаходяться у центрі уваги багатьох вчених. Так, загально методологічні та теоретичні питання підприємництва викладено у працях З.Варналія, С.Дем’яненка, Ю.Долгорукова тощо. Проблемами розвитку малих підприємств опікуються О.Денєга, І.Комарницький, В.Парсяк та інші. Разом з тим багато важливих загальнометодологічних та теоретичних питань і напрямів розвитку

невеликих підприємств до цього часу залишаються недостатньо дослідженими і в більшості випадків носять дискусійний характер. Новизна об'єкту дослідження та відсутність наукового напрацювання призвели до наукової плутанини, коли терміни “підприємництво”, “мале підприємництво” та “мале (середнє) підприємство” сприймаються майже як синоніми.

У зв'язку з цим головною метою публікації є розгляд суперечності між категоріями “підприємництво” та “мале підприємництво”, визначення сутності невеликих підприємств та виявлення місця, яке вони посідають у ринковій економічній системі.

Термін “підприємництво” відомий нам ще з часів середньовіччя, тоді “підприємцем” називали людину, що організовувала паради та музичні дійства, а також особу, що відповідала за виконання великих будівельних або виробничих проектів. У науковий обіг термін “підприємництво” вперше був введений англійським економістом Р.Кантільоном, який розглядав його як особливу економічну функцію, однією із основних рис якої є ризик [1].

З позиції сьогодення підприємництво — це не лише ініціативна, самостійна діяльність, що здійснюється на власний ризик з метою отримання прибутку, а й стиль господарювання, який базується на інноваторстві, пошуку нових можливостей та вмінні залучити необхідні ресурси із різноманітних джерел.

У сучасній науковій вітчизняній літературі існує таке поняття як “мале підприємництво”, яке визначають як самостійну, систематичну, ініціативну діяльність малих підприємств та громадян-підприємців, що проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [2]. Якщо порівняти ці два визначення, то єдиною відмінністю є те, що у другому випадку — це діяльність малих підприємств. Проте ті якості, що наведені у визначенні підприємництва, відображають особливості саме малих підприємств. Це дає підстави зробити висновок, що така категорія, як “мале підприємництво”, є анахронізмом, одним із варіантів перекладу “small business”. На нашу думку, доцільно обмежитися поняттям “підприємництво”, до суб'єктів якого віднести не лише малі, а і середні підприємства, сукупність яких пропонуємо називати “невеликі підприємства”.

Доволі непроста ситуація склалася із самим визначенням невеликих підприємств. Українське законодавство дотепер не дає відповіді на питання, які підприємства належать до категорії невеликих, а деякі нормативні документи суперечать один одному. Так Господарський кодекс України залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік поділяє підприємства на малі, середні та великі. Проте, досі не втратив чинності Указ Президента України “Про підтримку малого підприємства” № 456/98 від 12.05.98, який виділяє ще так звані мікропідприємства.

Заради справедливості зазначимо, що закордонні парламентарі теж не однакові з цього приводу. За оцінками експертів Світового банку, лише в країнах, що розвиваються, існує близько 50 визначень малого підприємства. Тому вважаємо, що визначення критеріїв належності підприємств до категорії невеликих є насамперед економічним завданням, обґрунтоване вирішення якого відіграє суттєву роль у подоланні існуючих перепон їх розвитку.

Узагальнення усіх відомих нам поглядів щодо визначення невеликих підприємств дає підставу стверджувати, що відповідні критерії розподіляються на дві групи: кількісні і якісні. До кількісних критеріїв найчастіше відносять чисельність зайнятих, річний валовий дохід підприємства, балансову вартість основних фондів, розмір власного капіталу, розмір сегменту ринку, що обслуговується. На підтримку якісного підходу виступає саме визначення підприємництва, тому якісними критеріями є незалежність, рівень домінування в галузі, ризикованість діяльності та зосередження функцій менеджера в руках власника. Очевидно, що одночасне застосування усіх наведених критеріїв є надзвичайно складним. Особливо з практичної точки зору. Відтак, на нашу думку, слід обмежитися лише кількісними параметрами (табл. 1).

Чому ж невеликі підприємства продовжують перебувати у центрі уваги науковців, політиків, широких верств громадськості? Вважаємо, що відповіддю на це питання є роль, яку відіграють

невеликі підприємства у формуванні ринкової економічної системи. Невеликі підприємства є основним джерелом забезпечення населення робочими місцями та сприяє формуванню середнього класу, який є основою соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства. Гнучкість і здатність швидко пристосовуватися до змін ринкової кон'юнктури, що притаманна невеликим підприємствам, сприяють стабілізації економіки в цілому. Немаловажним є той факт, що невеликі підприємства у переважній більшості діють у тих секторах економіки, що неохоплені великими підприємствами. Значним є їх внесок у формування валового внутрішнього продукту (в країнах з розвинутою ринковою економікою, за даними [3], частка невеликих підприємств у ВВП складає більше 50%).

Таблиця 1

Кількісні критерії визначення невеликих підприємств в Україні

Критерії	Класифікація невеликих підприємств		
	Мікро	Малі	Середні
Чисельність персоналу, чол.	До 10	До 50	До 250
Обсяг виручки, тис. євро	100	500	5000

Джерело: складено, використовуючи дані [3; 4].

Між тим маємо звернути увагу і на принципові відмінності сучасного стану невеликих підприємств у порівнянні з минулим. Маємо на увазі зміни, які відбуваються в економіці більшості країн світу під впливом такого феномену, як глобалізація та політичне об'єднання європейських країн, створення між ними єдиного ринкового простору. Для України до цього маємо додати вступ до Світової організації торгівлі, інших міжнародних інституцій, що полегшить доступ підприємств до іноземних ринків товарів та послуг, забезпечить здешевлення іноземної сировини та кредитних ресурсів тощо. Але, водночас, ми не маємо права запліщувати очі і на небезпеки та ризики, що їх супроводжують. Найбільш значущі з них узагальнені за допомогою методики SWOT-аналізу (див. рис.).

S (сильні сторони):	W (слабини):
<ul style="list-style-type: none"> - відмінне розуміння вітчизняних споживачів; - близькість розташування до вітчизняних ринків збуту; - вміння швидко реагувати та адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. 	<ul style="list-style-type: none"> - невеликі підприємства є слабким учасником інтеграційних процесів; - мистецтво ведення господарської діяльності в умовах ринку нижче середнього; - недостатня державна підтримка невеликих підприємств.
O (можливості):	T (загрози):
<ul style="list-style-type: none"> - покращення регуляторного середовища; - спрощення зовнішньоекономічних торговельних процедур; - спрощення доступу до іноземних ринків товарів та послуг; - здешевлення імпортової сировини, що використовується для власного виробництва; - доступ до дешевих кредитних ресурсів; - спрощення процедур сертифікації та стандартизації. 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення конкуренції; - зростання імпорту іноземних товарів; - скорочення програм державної допомоги виробникам; - встановлення жорстких норм щодо якості продукції; - чутливість невеликих підприємств до нестабільних зовнішніх умов ведення бізнесу; - збільшення вартості вітчизняної сировини та палива, що використовується для власного виробництва.

Джерело: власні дослідження.

Рис. SWOT – аналіз наслідків глобалізації та інтеграції України у вітчизняних невеликих підприємствах

Отже, як бачимо, вітчизняні невеликі підприємства не мають переконливих сильних сторін у контексті всесвітньої глобалізації, що може унеможливити реалізацію наведених перспектив. Серед найсуттєвіших загроз та ризиків вважаємо за необхідне підкреслити різке загострення конкурентної боротьби, внаслідок якої на перший план діяльності підприємства стає підтримання на належно-му рівні його конкурентоспроможності.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що невеликі підприємства, які є сукупністю середніх, малих та мікро підприємств, є суб'єктами саме підприємницької діяль-

ності. Усунення суперечностей між критеріями визначення невеликих підприємств на державному рівні позитивно вплине на розвиток невеликих підприємств, які виступають ключовим моментом економічних перетворень в Україні, що знижують соціальну напругу, сприяють стабілізації ринкової економічної системи, стимулюють інноваційний процес та відіграють суттєву роль у створенні ВВП.

Подальших досліджень потребують проблеми підвищення конкурентоспроможності невеликих підприємств, які обумовлені особливостями сучасного ведення бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cantillon R. Essai la nature du commerce en general / Ed. And transl. by H.Higgs. – L., 1931.
2. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посібник. – К., 2006.
3. Господарський кодекс України. – Офіц. текст – К.: Кондор, 2004. – 208 с.
4. Парсяк В.Н. Малий бізнес в системі корпоративних відносин: Монографія. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 456 с.
5. Комарницький І., Офік М. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва // Регіональна економіка. – 2005. – №4.